

астмі та близького контакту й зниження рівня вимог при нейродерміті;
– материнських установках до дитини: при бронхіальній астмі частіше спостерігаються установки, які сприяють віддаленню від дитини; а при нейродерміті – встановленню партнерських, рівних стосунків із нею;

– прихильності дитини до матері, сила якої при бронхіальній астмі знаходиться у межах норми або трохи вища за неї, а при нейродерміті набуває ознак тривожно-унікаючого типу прив'язаності дитини до матері та зниження частки надійного типу.

І.В. Коваль

кандидат психологічних наук, доцент,
Хмельницький національний університет,
Хмельницький, Україна

І.А. Гаврилюк

студентка 5 курсу факультету іноземної філології,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
Київ, Україна

ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ НАВЧАЛЬНОЇ МОТИВАЦІЇ В ОВОЛОДІННІ ІНОЗЕМНОЮ МОВОЮ ЗДОБУВАЧАМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Євроінтеграційні процеси торкнулися різних сторін життєдіяльності людини, зокрема, оволодіння іноземною мовою у XXI столітті стало вимогою часу. Досягнення та впровадження інформаційно-комп'ютерних технологій, інформатизація навчальної діяльності вимагають підвищення мотивації вивчення іноземної мови на всіх спеціальностях закладу вищої освіти (ЗВО). Водночас проблема низької навчальної мотивації є гострою проблемою для сучасних здобувачів вищої освіти, особливо мотивація навчання непрофільних предметів.

Мотивація у навчанні посідає особливе місце, оскільки є чинником, «що надає діяльності спрямованості, вибірковості, осмисленості та динамічності». Вітчизняні та закордонні дослідники розглядали питання ролі мотивації у навчальній діяльності (О.М. Леонт'єв, П.Я. Гальперін, Г.К. Маркова, О.М. Матюшкін, Д.Б. Ельконін, А.А. Алхазішвілі, Є.І. Савонько, Г.О. Китайгородська, Н.І. Непомняца, Л.А. Онуфрієва, Н.М. Симонова, Я.І. Іменитова та ін.). Здобувачі вищої освіти з високою мотивацією навчання не лише схильні сумлінніше і наполегливіше

працювати, а й досягають кращих успіхів, ніж низько мотивовані однолітки (Д. Мак-Клелланд, А. Маркова, Т. Матис, А. Орлов, Р. де Чармс).

У результаті дослідження «мотиваційних орієнтацій» під час вивчення іноземної мови було встановлено, що реально діючими навчальними мотиваційними орієнтаціями здобувачів вищої освіти є: орієнтація на процес навчальної діяльності, на результат діяльності, на оцінку викладача і на «уникнення неприємностей» (Коваль, 2008; Коваль & Гаврилюк, 2019). Ці типи орієнтацій пов'язані з вивченням іноземної мови, зокрема здобувачами вищої освіти мовного і немовного ЗВО. У здобувачів вищої освіти мовного ЗВО переважає мотивація на процес і на результат навчання, а у здобувачів вищої освіти немовного – на оцінку та уникнення неприємностей, причому в ході навчання число «унікаючих» здобувачів вищої освіти збільшується.

Практичний досвід викладачів свідчить, що здобувачі вищої освіти, які навчаються на «задовільно», насправді являють собою дуже неоднорідний і нестабільний прошарок, частина – до кращих, бо практично всі викладачі слушно вважають, що переважає більшість трійочників вчиться *нижче своїх можливостей*. Особливо складною є проблема навчання іноземної мови на технічних спеціальностях ЗВО, оскільки здобувачі вищої освіти і досі вважають іноземну мову непотрібним марнуванням часу (Коваль, 2008; Коваль & Гаврилюк, 2019).

Завданням роботи викладача іноземної мови є не лише навчання здобувачів вищої освіти іноземної мови, але також прищеплення або розвиток у них важливих для їхнього особистісного розвитку рис та якостей, які були б корисними для них з адаптаційного погляду, підвищували б їхню психологічну мобільність, сприяли б розширенню їхніх поведінкових моделей; а також створення умов для підвищення інтересу здобувачів вищої освіти для вивчення іноземної мови, розвитку внутрішньої мотивації, розширення пізнавальних інтересів, становлення самоідентифікації (Коваль, 2008; Коваль & Гаврилюк, 2019).

З огляду на такі завдання в структуру навчального процесу нами були внесені суттєві зміни. У навчальний матеріал було введено багато *проблемних* запитань, які активізують роботу мислення, викликають нові асоціації, створюють умови для виникнення неординарної відповіді, провокують вихід за межі наявного тексту, стимулюють рефлексивні побудови та ін. (Коваль, 2008; Коваль & Гаврилюк, 2019; Меркулова, 1988; Онуфрієва, 2013; Десі, 1972). Саме тоді розпочинається специфічна пізнавальна діяльність, що зрештою має розкрити смисл того, що відбулося, тоді виникає особисте завдання. З іншого боку, проблемне питання має бути таким бар'єром, подолання

якого означає і подолання труднощів розв'язання. Крім того, воно має бути сформульовано так, щоб виражати проблемну ситуацію загалом, тобто щоб здобувач вищої освіти, відповідаючи на проблемне запитання, усвідомив недостатність старих способів розв'язання завдання, зрозумів, що необхідний якийсь новий підхід, новий спосіб, нові знання. Усвідомлення неадекватності старих способів розв'язання і сприяє активізації пізнавально-пошукової діяльності й власне мислення, підсилює пізнавальну мотивацію.

Специфіка цієї мотивації полягає в тому, що «нагородою» тут є сам стан пізнавального інтересу або радості відкриття чогось нового, тому ця мотивація є могутнім чинником самопідкріплення (Коваль : 2008; Коваль & Гаврилюк, 2019). Вітчизняна дослідниця Л.А. Онуфрієва зазначає, що «показовим видається дослідження особистісного сенсу оволодіння іноземною мовою як мотиву навчальної діяльності. Отримані в ході опитування здобувачів вищої освіти мовного факультету дані констатують, що вивчення іноземної мови набуває для здобувачів вищої освіти особистісного сенсу в залежності від того, якою суб'єктивно значущою діяльністю або системою діяльності інтегровані мовні знання, що отримуються. Окремим питанням постає особистісний сенс оволодіння іноземною мовленнєвою діяльністю, маючи на увазі ту обставину, що, на відміну від студентів, для яких оволодіння іноземною мовою постає умовою досягнення професійно-педагогічної діяльності, для здобувачів вищої освіти немовних факультетів місце зазначеного навчального предмету залишається здебільшого невизначеним. Чинником, який може постати мотивом оволодіння засобами іноземного спілкування, є інтегрування знань з мови в загальну перспективу професійних спрямувань і очікувань студентів. Цей мотив, на наш погляд, може виступати спонукою і до самостійного оволодіння ними навчальним матеріалом, адже, як зазначає свого часу Г. Костюк, що лише те, що самостійно продумане, повноцінно засвоюється і стає переконанням» (Онуфрієва, 2013).

У навчальному процесі були також використані елементи *мотиваційного тренінгу*. Ми не створювали окремих форм занять, а використовували елементи мотиваційного тренінгу на звичайних заняттях; окрім того, вони застосовуються всіма педагогами більшою чи меншою мірою і більш або менш усвідомлено. Смыслом вирішення таких тренінгових впливів було те, що в експериментальних групах ці тренінгові моменти були обов'язковими на кожному занятті.

Відсуття *компетентності та ефективності*, оцінка своїх здібностей і своєї компетентності, віра у свою здатність успішно виконати певне завдання є важливим чинником у досягненні реальної

успішності. Було виокремлено чинники, що впливають на віру людини у свої здібності: 1) успішність виконання попередніх завдань (досвід успіху й невдачі); 2) вікаріальне навчання (спостереження за іншими); 3) вербальне переконавання.

Оскільки успішне опанування іноземною мовою базується на специфічних завданнях, які, проте, не можуть проявитися й розвинутися інакше, ніж у відповідній діяльності, то і навчання іноземної мови повинно підпорядковуватися законам розвитку та розгортання діяльності. Тому успішне просування в оволодінні іноземною мовою вимагає відповідної активної практикою мовленнєвої діяльності. З цим пов'язана необхідність конструювання та організації спеціальних форм розвитку механізмів власне мовлення та формування психолого-лінгвістичних засобів для іноземного спілкування. Особливе місце у вивченні іноземної мови посідає також мало вдосконалований із психолого-дидактичного боку процес тренування, відпрацювання деяких моментів, що стосуються початково правильної вимови, інтонуювання, орфографії, пізніше і відпрацювання правильного вживання власне граматичних конструкцій, елементів аргументації тощо.

Інші дані стосуються фіксації підвищення результатів за рахунок того, що партнери зі спілкування обмінюються не лише діяльністю, але й мотивами: відбувається своєрідна «міграція» *мотивів* та їх «додавання»: мотив може бути «переданий» іншому, так само відбувається «зараження» мотивами іншого; так, відзеркалюючись від різних членів групи, мотиви підсилюють всіх, кого «торкнулися» (Коваль, 2008; Коваль & Гаврилюк, 2019). Інтернальний фокус контролю передбачає упевненість людини у вирішальному впливі особистісних чинників, його наявність фактично є показником сили самоідентифікації.

Висновки. Ефективність процесу навчання іноземної мови у немовному ЗВО підвищується за умови включення до навчального матеріалу елементів мотиваційного тренінгу. Підвищення мотивації оволодіння іноземною мовою здійснює «зворотний» вплив на особистість через процеси посилення довільності, зростання пізнавальних інтересів, збільшення ваги внутрішньої мотивації навчання, зростання упевненості та відповідальності.

Список використаних джерел

1. Коваль І.В. Навчальна мотивація при вивченні іноземної мови у ВНЗ. *Проблеми сучасної психології*, 2008. Вип. 1. С.72–81.
2. Коваль І.В., Гаврилюк І.А. Психологічні засади навчальної мотивації при вивченні іноземної мови у закладі вищої освіти. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка* / [редкол. : С.Д. Максименко (гол.ред.), Л.А. Онуфрієва (відп.

ред.) та ін.] Серія : Психологічні науки. Кам'янець-Подільський : ПП Медобори-2006, 2019. Вип. 11. С. 27–36.

3. Меркулова И.В. Изучение иностранного языка и адаптация студентов в вузе: Автореф. дисс... канд. психол. наук: 19.00.07. Москва, 1988. 24 с.

4. Онуфрієва Л.А. Психологічна готовність студентів немовних спеціальностей до самостійної іншомовної діяльності в умовах євроінтеграції. *Nastoleni moderni vedy-2013 : materialy IX Mezinarodni vedecko-prakticka konferencie (27 zari – 05 rijna 2013 roku)*. Dil 9. Filologicke vedy. Praha : Publishing House «Education and Science» s.r.o., 2013. S. 3–5.

5. Deci E.L. Intrinsic Motivation, Extrinsic Reinforcement and Inaquiry. *Journal of Personal and Social Psychology*. 1972. Vol. 22. P. 113–120.

А.І. Куриця

кандидат психологічних наук, старший викладач,

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, Кам'янець-Подільський, Україна

І.В. Беліньська

магістрантка 2 року навчання спеціальності 016 «Спеціальна освіта»,

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, Кам'янець-Подільський, Україна

ОСОБЛИВОСТІ СТАВЛЕННЯ МАТЕРІВ ДО ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ РОЗВИТКУ

У психологічній науці спостерігається певний дефіцит досліджень з проблеми ставлення матерів до дітей з різними порушеннями розвитку, хоча потреба в них величезна. Деякі психологи розглядали специфіку материнського ставлення до дітей з порушеннями в розвитку. Серед них Л. Колпакова, О. Мастоюкова, А. Мастоюкіна, Е. Савіна, та ін.

Як показують дані досліджень, матері дітей із різними психічними і соматичними порушеннями часто бувають роздратовані, авторитарні і суворі у відносинах зі своїми дітьми. У зв'язку з тим, що їм необхідна кваліфікована психологічна допомога (Анісимова, 1998). Слід зазначити, що у вітчизняній психології були проаналізовані різні особливості ставлення матерів до дітей з порушеннями опорно-рухового апарату (Ткачева, 2007), до дітей з інтелектуальним недорозвиненням (Мастоюкіна & Мастоюкіна, 2003), до дітей з порушенням слуху (Чарова & Савіна, 2002), до дітей з РАС (Мастоюкіна & Мастоюкіна, 2003), до дітей з порушеннями зору.

В. Ткачева в своїх роботах вказує на те, що поява в сім'ї дитини з ДЦП може викликати у матері сильний стрес. Вона виділяє типологію матерів, які виховують дітей з ДЦП: невротичний, авторитарний, психосоматичний типи (Ткачева, 2007).

Важливо відзначити, що у вітчизняній психології є кілька досліджень з проблеми материнського ставлення до дітей порушеннями інтелекту. Л. Хайртдінова показала, що дитина з інтелектуальними порушеннями найчастіше емоційно відкидається своєю матір'ю. Така дитина сприймається як несамостійна, непристосована до життя. Такі матері, на її думку, відчують роздратування, злість, відчай. Емоційне відкидання у матерів таких дітей нарастає в міру дорослішання їх дитини (Хайртдінова, 2005).

Також О. Чарова і Є. Савіна проводили дослідження особливостей ставлення матерів до дітей з порушенням слуху. Ними були отримані наступні результати: матері таких дітей частково приймають своїх дітей, відрізняються надмірним контролем по відношенню до своїх дітей, менш прагнуть до симбіотичних відносин з ним. Такі матері сприймають свою дитину хворою, сумною, пасивною, несамостійною (Чарова & Савіна, 2002).

Також слід сказати про особливості ставлення матерів до дітей з розладами аутичного спектру. О. Мастоюкіна і А. Мастоюкіна розглядають різні позиції батьків по відношенню до дитини з аутизмом. Вони вважають, що «одні з них недооцінюють реальні успіхи і можливості дитини, фіксуючись на її недоліках. Вони соромляться за дитину. Виховання будується на жорстко-директивних принципах. Інші батьки, навпаки, всіляко перебільшують досягнення своїх дітей і загушують їх недостатність. Часто батьки самі діють за дитину, не помічаючи цього і приписуючи результати дитині. У багатьох сім'ях має місце суперечливість позицій. Багато батьків вважають головним вербально-інтелектуальний розвиток, хоча западає переважно невербальне розвиток» (Мастоюкіна & Мастоюкіна, 2003 : 79).

Особливості ставлення матерів до дітей з порушеннями зору досліджував С. Хорош і він вказує на те, що ставлення матері до свого малюка може бути адекватним і неадекватним. При адекватному ставленні мати може приймати соматичний ефект у своєї дитини. Тут мати може також мати як свідоме, так і несвідоме прийняття порушення зору у своєї дитини. Передбачається, що мати повинна бачити свою дитину як особистість, що має свої особливості, властиві тільки їй. Вважається, що така материнська позиція сприяє створенню благополучного мікроклімату в родині.